

בית הספר הלילי

שותפות מתנ"ס, בתי-ספר, כוחות הוראה צעירים ותנועות הנוער בדגם קהילתי

:: אריה קיזל

בהתאם לצורכי התושבים ולרצונם, ותוך שיתופם בוועדות השונות הקובעות את פעילות המתנ"ס.

במרבית הישובים בארץ המתנ"ס הוא כבר לא מוקד לפעילות קהילתית, חברתית ותרבותית אלא מוקד לעשיית כסף מחוגים וגם מקום שמאפשר להורים להשאיר את הילדים בהשגחה תחת כסות של חוגים - בייביסיטר מתוחכם. גם אותן "ועדות שונות הקובעות את פעילות המתנ"ס" הן במקרים רבים ועדות של 'ג'ובים' שנענות לגחמות של ראשי הרשויות המקומיות ואחרים שהשפעתם על הנעשה במתנ"ס היא משמעותית ביותר.

תעשיית החוגים הפורחת הזו מחטיאה את מטרות החינוך היסודיות של רוב ההורים. ההורים מצדם נכנעים לכוחות השוק שמשעבדים אותם למקום העבודה שעות רבות ואת ילדיהם לחסותם של מפעילי חוגים שרכיב מהם מצדם נכנעים לתרבות הרייטינג - מסחריים וממוסחרים, ממייטב תעשיית החלטורה הישראלית. נכון אמנם כי בחלק מהמתנ"סים (בעיקר בפריפריה) המתנ"ס מהווה מרכז קהילתי של ממש וזאת בהיעדר חלופה אחרת אך במקומות רבים אחרים המתנ"ס כבר שכח את מהותו המרכזית.

בית הספר הלילי

לאור מצב זה, אני מציע כאן להקים בכל אחד מהמתנ"סים בארץ מחלקת חינוך שתכפיף את עצמה לצרכי בתי הספר באזור ולתכנית הלימוד והחינוך שלהם. מחלקות חינוך אלה יפעילו 'בתי ספר ליליים', בשעות חמש אחר הצהריים עד עשר בלילה. תלמידים מכל שכבות הגיל יקבלו בבתי ספר אלה שיעורי העשרה, שיעורי תגבור, הכנה למבחנים, העשרה בתחום השימוש במחשבים וכן שיעורים פרונטליים. מטרתו המוצהרת של 'בית הספר הלילי' תהיה לשפר הישגים לימודיים בתחום החומר הנלמד בבית הספר הפורמלי. אין הכוונה להחליף את בית

המתנ"סים בארץ צריכים לעבור טלטלה. אני מציע להכפיף אותם למערכת החינוך הפורמלית במטרה לקדם תלמידים צעירים בבתי הספר היסודיים ומתבגרים בחטיבות הביניים ובחטיבות העליונות. מהלך זה לא אמור לפגוע במטרתם היסודית של המתנ"סים - להוות מרכזי תרבות ומסגרת לחינוך בלתי פורמלי. אני מציע לגייס את המתנ"סים ואת תנועות הנוער ולשלב ביניהם לבין בתי הספר בישראל כדי לקדם את הרוח הקהילתית שבמרכזה שיפור ההישגים הלימודיים וצמצום הפערים. אלה צריכות להיות שתי המטרות ואין לכסותן בניסוחים אחרים, מעורפלים מדי.

רעיון המרכז הקהילתי, המתנ"ס, התפתח במהלך החיפוש אחר דרכים חדשות להאיץ תהליכים חברתיים בקהילות מתפתחות ובאוכלוסיות חלשות. הרעיון קדם עור וגידים בשנת 1969, ביוזמת שר החינוך והתרבות דאז, זלמן ארן. בעקבות תפישה זו, הגדירה החברה למתנ"סים את יעדיה: "המתנ"ס מהווה מוקד לפעילות קהילתית, חברתית ותרבותית לכלל היישוב. שיערי המתנ"ס פתוחים מרבית שעות היום לכל שכבות האוכלוסייה ולכל הגילאים. הפעילות מגוונת, גמישה ומקיפה נושאים רבים, הכל

במרבית הישובים בארץ המתנ"ס הוא כבר לא מוקד לפעילות קהילתית, חברתית ותרבותית אלא מוקד לעשיית כסף מחוגים וגם מקום שמאפשר להורים להשאיר את הילדים בהשגחה תחת כסות של חוגים - בייביסיטר מתוחכם.

בתחום בית הספר) הוא זה שיאפשר לפתור את הבעיות הללו בצורה מיטבית.

שותף מרכזי נוסף בהפעלתו של 'בית הספר הלילי' הן תנועות הנוער. הן יוכלו לפתוח באמצעות שותפות זו דף חדש בתולדותיהם בכך שיכשירו צעירים שישרתו את הקהילה לצידם של אותם סטודנטים ומורים מקצועיים בבית הספר הלילי.

הקצאתם של משאבים כמו סביבות למידה נעימות, מחשבים ופינות למידה שבהן מתאפשר דיאלוג תלמיד-סטודנט חונך חיונית להצלחתה של התוכנית.

איך זה עובד?

דגם דומה לשיתוף פעולה שכזה עבד באזורי מצוקה בקווינסלנד, בצפון מזרח אוסטרליה. התכנית, שזכתה לשם 'דרכי מניעה', מומשה לראשונה ב-2002. מטרתה היתה ליצור אפשרויות להתפתחות חיובית של ילדים ומשפחותיהם ולעודד את ההשתתפות האזרחית של המשפחות, במטרה להפכן לאזרחים מועילים לקהילה. מטרה זו חשובה במיוחד בקהילה המתאפיינת ברמה גבוהה של בעיות חברתיות וכלכליות ובמקרים רבים של התנהגות בלתי חברתית מצד הנוער. אחד הדברים הייחודיים לתכנית היה יצירת שותפות רחבה בין גורמים שונים, ביניהם: סוכנויות הרווחה, האוניברסיטה, בתי הספר, המיסיון, הקהילות האתניות, הקהילה המרכזית, ועוד. התכנית התבססה על הגישה ההתפתחותית המבחינה בין שלבים שונים בחיים והרואה בנקודות המעבר בין השלבים השונים פוטנציאל מסוכן להתפתחות שלילית, במיוחד כאשר מדובר בילדים מאזורי מצוקה. אחד המעברים הקריטיים עבור ילדים אלה הוא שלב התחלת הלימודים, הכניסה לכיתה א'. הוחלט להתחיל ביישום התכנית דווקא בקהילה המתאפיינת באחוז גבוה במיוחד של ילדים מרובי בעיות. היעד היה כל הילדים בגילאי ארבע עד שש, באזור גיאוגרפי מוגדר, משפחותיהם, קהילותיהם והרשתות החברתיות המתאימות. הפרוייקט הצליח.

אין ספק כי המתנ"ס ירחיב את שטח הפנים שלו כתוצאה מהדגם המוצע. גם תנועות הנוער יכולות לעבור "מתיחת פנים". הן ישתלכו בתפיסתה של כריסטיאן אוורנגאם אשר בספרה 'צדק חברתי והפוליטיקה של הקהילה' (Social Justice and the Politics of Community 2003) קובעת כי תפיסת הקהילה צריכה להיות של ישות דינמית ומשתנה. היא טוענת כי גבולות הקהילה נמצאים

הספר של שעות הבוקר והצהריים אלא לתגברו וכך למנוע נשירה של תלמידים.

מורים מקצועיים יעבדו בכתי ספר אלה ואולם עיקר כוח ההוראה יהיו סטודנטים להוראה אשר יחוייבו ללמד במקום כחלק מחובות הלימודים שלהם במוסדות להשכלה גבוהה. מועצות המנהלים של 'בתי הספר הליליים' יהיו מורכבות ממנהלי בתי הספר בישוב והם אלה שיגדירו את הצרכים הפדגוגיים של הקהילה שאותה הם משרתים. כל זאת תמורת תוספת בשכר אשר תוגדר בהסכמי ההעסקה הקיבוציים.

התקציב להפעלתו של בית הספר הלילי יגיע מהנהלת המתנ"ס, מהמועצות המקומיות וממשרד החינוך. היעד המרכזי של בתי הספר הליליים יהיה מניעת הנשירה הסמויה והנשירה הגלויה של התלמידים. לפיכך, קצין הביקור הסדיר של הישוב יהיה חבר במועצות המנהלים של בית הספר הלילי ויציב בפניו את היעדים של החזרתם ללימודים של הנושרים הגלויים ומניעת הנשירה הסמויה.

פתרון קהילתי

ראוי לציין, כי הוועדה המיוחדת של הכנסת לנושא הנשירה מבתי הספר, בראשות ח"כ דאז תמר גוז'נסקי (2002), קבעה כבר כי חיזוק מערך השירותים הקהילתיים המיועד לטיפול בבני-נוער נושרים, גלויים וסמויים, הוא יעד מרכזי, וכי יש להתייחס במיוחד לצורכיהן של אוכלוסיות ייחודיות ששיעורי הנשירה הגלויה בהן גבוהים במיוחד - בעיקר בני-נוער ערבים ועולים.

אותה וועדה קבעה עוד: "על רקע המחסור בשירותים, בולטת בעיה מרכזית נוספת, הקשורה להתארגנות של השירותים ולשילוב ביניהם תוך ניצול יעיל של מכלול המשאבים העומדים לרשותם. כיום אין הסכמה לגבי תחומי השירות או על קבוצות האוכלוסיה הנמצאות באחריות כל אחד מהשירותים, ואף לא לגבי תחומי ואופני שיתוף הפעולה ביניהם. כתוצאה מכך מתעוררות הבעיות שלהלן: ברוב המקרים אין הגדרה של האחריות לריכוז כלל השירותים ברמת הילד - אין "כתובת" זמינה שאליה יכול כל ילד לפנות כדי לקבל מענים משירותים שונים. העדר הלימה - לעתים מקבלים ילדים ובני-נוער שירות שאינו עונה על צורכיהם באופן מרבי; חוסר יעילות בהתארגנות המערכת - יש לעתים כפילות בפעילותם של גורמים שונים, ומצד שני יש ילדים ובני-נוער שנופלים בין הכיסאות". בית הספר הלילי במתנ"ס (ולא

אין ספק כי המתנ"ס ירחיב את שטח הפנים שלו כתוצאה מהדגם המוצע. גם תנועות הנוער יכולות לעבור "מתיחת פנים".

החינוך והאינטרס המשותף של קידום הצעירים ומשיכתם אל השכלה טובה יכול להיות גורם המכונן פעילות ודין קהילתי משותף.

הצעתו זו מבוססת על תפישה שעל פיה הקהילה מאפשרת לקבוצות שונות בתוכה להשתמש במשאבים ולהגיע להחלטות על מנת לטפל בבעיות חברתיות וסביבתיות. על פי תפישה זו יש חשיבות יוצאת דופן לצדק החברתי. עם זאת, הדגש מושם על רפורמות ולא על שינוי מערכת. עבודה קהילתית משמעה קביעת מדיניות ותכניות שבהן יש ביטוי גם לצרכים החברתיים, גם לדאגה לשמירה על הסביבה וגם תרומה למאבק באי־צדק חברתי. כמו כן, תשומת לב רבה מופנית לתופעת ההבדלים התרבותיים ולמדיניות ההדרה. התפקיד האידיאלי של הממשלה בדגם זה הוא לתמוך בהסדרים חברתיים באמצעות יישום צדק חברתי. בהתייחסות לשותפות קהילתית יש חשיבות מיוחדת ליצירת תחושת שייכות, לעידוד אזרחות פעילה ופעולה עצמאית של קבוצות קהילתיות. הפעלת 'בית הספר הלילי' יכולה לתרום לכך.

בתהליך מתמיד של בירור ושינוי בהשפעת תהליכים חברתיים-פוליטיים. על פי תפישה זו מובילי הקהילה צריכים לשאול את עצמם מהו היחס שבין הקהילות שלהם למדדים של צדק חברתי, מהו המשותף לחברי הקהילה ומה מבדיל בינם לבין העולם החיצוני. על פי אותה תפיסה יש לראות בקהילה מקום של בניית ערכים ומטרות משותפים. לנושאים הללו מוקדש הפרק הראשון של ספרה, אשר מערער על התפישה המקובלת של שקיעת הקהילה. הספר מתרכז בתהליך כינון קהילות באמצעות תהליכים פוליטיים. המחברת קובעת כי למושג הקהילה אין משמעות קבועה. משמעותו נוצרת באמצעות הדיון הציבורי שמכונן את המדיניות הציבורית. הספר דן ביצירת קהילות חדשות באמצעות השתתפות חבריהן בדיון הציבורי הרווח. החינוך והאינטרס המשותף של קידום הצעירים ומשיכתם אל השכלה טובה יכול להיות גורם המכונן פעילות ודיון קהילתי משותף.

אריה קיזל הוא
מנהל בית ספר,
דוקטורנט בחוג לחינוך
באוניברסיטת חיפה
ומרצה במכללות
גורדון ואורנים

 kizel@smile.net.il

:: עופר סיטבון

העכביש | מה ברשת?

www.blacklabor.com

אתר 'עבודה שחורה' שהקימו איתי אשר ויוחאי עילם כבר זכה לפרסום בכלוגוספירה הישראלית, ואולם חשיבותו וייחודו מצדיקים גם מבט 'עכבישי'. בעידן פוליטיקה ההמונים המודרנית, הדמוקרטיה האתונאית של כיכר העיר אינה אופציה מעשית. הדמוקרטיה הייצוגית, על הריחוק והניכור שבין הבוחרים לבין נציגיהם בפרלמנט, היא על־כך כורח בל־יגונה. אלא שהדמוקרטיה המערבית מצויות במשבר עמוק וניכר לעין – אחוזי הצבעה נמוכים, העמקת קשרי ההון והשלטון והחלשות הפרלמנט הם שלושה מהסימפטומים הבולטים של מצב זה, שהינו החלום הרטוב של כל מי שרואים בפוליטיקה מטרד שמפריע לפעולת השוק. במצב דברים זה, מהפכת האינטרנט מייצרת אפשרויות חדשות ומלהיבות לחידוש הפעולה הפוליטית של האזרחים. המיידיות, הזמינות והחינמיות של הקשר הוירטואלי מהוות כר נרחב לפעולה תוססת בעלת פוטנציאל להחייאת הפעילות המפלגתית הרעיונית. כמאמר האתר – "אנחנו לא רוצים לבנות עוד אתר של ביקורת משמאל (יש כאלה רבים וטובים) אלא בראש ובראשונה מקום מפגש קבוע ושיחה בין בוחרים לנבחרים." ואכן, האתר (שמבוסס על האתר www.democraticunderground.com שהקימו תומכי המפלגה הדמוקרטית בארה"ב) אוסף ומפרסם מכתבים שכתבו פעילי מפלגת העבודה ואוהדיה אל חברי הכנסת והשרים שלה, ובאמצעותם – ובעיקר באמצעות תשובותיהם של חברי הכנסת – מנסה לקדם דו־שיח ישיר ומחוייבות רבה יותר בין האזרח לבין חבר הכנסת. האתר מעמיק את השקיפות של הפעילות הסייעת והפרלמנטרית, 'מתגמל' את חברי הכנסת החרוצים (שלי יחימוביץ' כבר אמרנו?) ומזכיר ללא הרף את הבטחות המצע. הוא מהווה אמצעי חשוב לקירובם של אזרחים צעירים אכפתיים לתוככי הפוליטיקה. נאיבי? כלל לא בטוח. כיום, יותר ויותר חברי כנסת גולשים ברשת, קוראים טוקבקים, שולחים אימייל, ועל כן, בניגוד לעבר, ניתן להגיע אליהם בקלות רבה. קולם של בלוגרים וכותבים שמתנסחים היטב יוצר תהודה משמעותית שיכולה להגיע אליהם ולגרום להם, לכל הפחות, להביא בחשבון את העובדה שמעשיהם עומדים למבחן יומיומי. במקרה הטוב יותר, היא יכולה להתניע פעולה פוליטית אמיתית. **שאפו!**

